

ІНДІАНЦІ ПОСЕЛЕННЯ АКОМА В НЬЮ-МЕКСИКО* (етнографічний нарис)

Олена БОРЯК

“Коли починаєш займатися антропологією, ніхто наперед не може передбачити, куди вона тебе заведе”. Ці слова належать Мері Т. Дуглас — провідній американській дослідниці в галузі фольклористики. Вони спали мені на думку, коли у жовтні 2003 року я потрапила до м. Альбукерке (штат Нью-Мексико, США), для участі в щорічному зібранні Американського фольклорного товариства (AFS). Тоді до моїх найсильніших життєвих і професійних вражень додалася поїздка до поселення індіанців пуебло Акома, що відоме також під назвою Небесне місто. Воно живописно розкинулося на трьох природних скельних плато, які здіймаються над рівниною на висоті понад 100 м (загалом — 2130 м над рівнем моря). За даними 2000 року, індіанців акома нараховувалося близько 2,8 тисяч. Пуебло (що в перекладі з іспанської означає “народ”, а також “село”) — це велика група індіанських народів, яка, у свою чергу, поділяється на кілька угруповань, споріднених лише культурно, але не мовно. Індіанці акома входять до мовної сім’ї *керес* (*keres(an)*)¹. Місце їх основного розселення — центральна частина штату Нью-Мексико, що розташований в південно-західній частині США (Південно-Західна історико-культурна область). Загалом тут у семи селищах-пуебло, крім власне індіанців Акома (за 100 км на захід від Альбукерке), мешкають також пуебло Кочіті (*Cochiti Pueblo*), Лагуна (*Laguna Pueblo*), Санта-Ана (*Santa Ana Pueblo*), Санто-Домінго (*Santo Domingo Pueblo*), Сан-Феліпе (*San Felipe Pueblo*) та Зіа (*Zia Pueblo*)².

Дослідники вважають, що поселення Акома було засноване не пізніше XIV ст., а отже сьогодні є одним із найдавніших у Сполучених Штатах. Вперше це поселення було помічене європейцями в 1540 році під час експедиції іспанських конкістадорів під керівництвом Франсіско де Коронадо. Вони повідомляли про селище, яке складалося приблизно

но з 200 споруд висотою від двох до чотирьох поверхів, розташованих на терасах і орієнтованих із заходу на південь; із ділянками землі, засіяними маїсом; про жителів, вбраних у бавовняний та зшитий з оленьчих і бізонівих шкур одяг; про одомашнених індиків; велику кількість бірюзи³.

З давніх часів кожного, хто потрапляв сюди, вражало все — гірський масив із плоским пустельним плато, який раптово виникав серед рівнини, й вузькі та круті кам’яні сходи, викарбувані вручну в скелястому ґрунті — настільки вузькі, що, зустрівшись тут з ким-небудь ще, важко було розминутися (для цього було зроблено кілька майданчиків, на яких можна було відпочити, сходячи на верхівку скелі); і спеціальні комори, побудовані на плато, в яких зберігалося зерно останнього врожаю; і кілька резервуарів (а також великий “басейн”) для зберігання води протягом цілого року (для накопичення дощової води, а також снігу, жителі використовували природні ніші у скелястому ґрунті); й система вулиць, на яких височіли дво-триповерхові кам’яні та саманні будинки із численними дерев’яними драбинами замість сходів.

Згідно з переказом, предки жителів Акома вперше з’явилися в місцевості під назвою Шипап. Звідти вони почали рух на південь, і на своєму шляху заснували кілька невеличких поселень, аж поки Ятіку (*Iatiku*) — “мати всіх індіанців” не привела їх до останнього прихистку. Перед тим, як залишити людей, вона чудесним способом звела з-під землі будинок, вказавши, що за цим зразком їм належало будувати житло й надалі. А щоб забезпечити їх будівельним матеріалом, збрала навколо кілька скель, а також багна (глини) та стовбурів дерев. Так пуебло акома побудували своє місто⁴. Щодо назви Акома, то й досі не існує загальноприйнятої версії її походження. За однією з них — *ако* означає “білу скелю”, а *та* “люди”; за іншою — слово *акома* перекладається як “місто, яке завжди було”. Є й інша версія: повз ці місця проходили індіанці. Шаман, який вів їх, вирішив зупинитися на відпо-

* Складаю щирю подяку своєму колезі пану Василю Балушці за ідею написання цієї статті, а також надані консультації та допомогу в перекладі німецьких джерел.

чинок біля скелястої гори, що височіла серед рівнини, і голосно гукнув: “Ако!” Луна відповіла йому: “Йоко!”, тобто “Ідіть геть”. Щоб припинити суперечку між людьми, які не знали, як розуміти ці слова, шаман виклав на землі два яйця — одне блакитне, а друге сіре, і попросив визначити — яке з них папужине, а яке вороняче. Більшість вказала на блакитне як на папужине — вони не могли припустити, що такий красивий птах може мати незугарне яйце. Шаман на їхніх очах розбив його — й з нього вилетіла ворона. Ті, хто помилився, забрали сіре яйце та вирушили на південь (ось чому папуги там водяться у великій кількості). Решта піднялася на верхівку гори, яка уособлювала для них центр всесвіту. Відтепер ця місцевість стала їхньою домівкою⁵.

Місто під небом було неодноразово зруйноване. Так, 1598 року губернатор Хуан де Онат жорстоко помстився його жителям за вбивство дванадцяти іспанських солдат на чолі з капітаном Хуаном де Зальдіваром — вони намагалися вкрати зерно зі складів, розташованих на самій верхівці скелі. Частині вояків вдалося врятуватися — заради цього вони стрибали з високої 45-метрової скелі. Брат ка-

пітана — Вінсент — очолив каральний загін іспанців. Поселення було знищене, близько 800 його жителів вбито, 70 воїнів скинуто зі скелі, а ще 600 взято в полон; 500 індіанців поставили перед судом та були визнані винними. Їм було визначено суворе покарання: чоловікам, яким виповнилося 25 років, відрізано одну ногу та оголошено про 20 років рабства, жінкам — 12 років; діти, за ухвалою суду, визнавалися невинними і передавалися під опіку священиків до монастирів для “досягнення знання Бога й порятунку душ”, що фактично означало навернення їх до християнства⁶.

Майже три десятки років після цієї трагедії, на знак примирення з індіанцями Акома, в центрі поселення, на верхівці гори, іспанці ініціювали будівництво храму Сан Естебан дель Рей (*San Esteban del Rey*), яке тривало до 1640 року. Історія його спорудження є надзвичайною. Щоб звести стіни церкви з каменю та саману (а вони були двометрової товщини й десятиметрової висоти), а також дах, люди Акома мусили транспортувати на верхівку плато будівельний матеріал і воду. Нагадую, до селища вела крута дорога, видовбана в скелі. Особливо важко було з

Кладовище біля підніжжя храму Сан Естебан дель Рей.

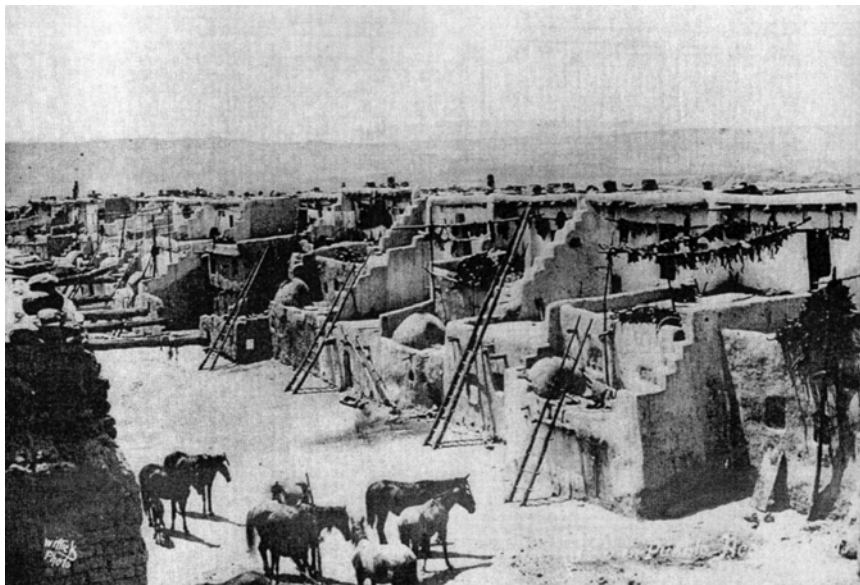
Репродукція з: *Harold L. James. Acoma: the People of the White Rock. New Mexico: Rio Grande Press, 1970.*

дервиною для крокв та даху — кожен довгий стовбур вагою близько тонни доставлявся до селища Акома від священної гори Тейлор, яка знаходиться за 50 км на північ. Під час підйому на плато доводилося маневрувати між скелями і стежити за тим, щоб не торкнутися стовбуром землі, бо подальше використання такої деревини при будівництві храму вважалося неприпустимим. Додам, що всі роботи виконувалися переважно жінками, оскільки чоловіче населення Акома після жорстокої розправи іспанців все ще залишалося нечисленним. В інтер'єрі церкви можна побачити риси іспанського колоніального церковного мистецтва, які включають у себе ручне різблення оправи сіддів, що має округлу форму; а також перила, розписи на стінах тощо. Легендарним для індіанців Акома стало ім'я Фріар Хуан Рамірес — він був першим постійним священником у резиденції Акома. Існує два перекази про те, як йому вдалося завоювати довіру місцевих жителів. Згідно одного — під час свого першого сходження на плато Акома він побачив, як жінка впустила з рук немовля. Фріар Рамірес впіймав дитину і повернув її матері здоровою. Другий переказ свідчить, що священник невдовзі після прибуття до поселення здійснив чудо воскресіння немовляти, покропивши його свяченою водою. Ім'я Рамірес пов'язують також із відновленням зруйнованого селища, побудовою нових сходів на гору, а також будівництвом церкви. Зауважу, що, починаючи з 1999 року, тут було проведено масштабні, технологічно складні будівельні та реставраційні роботи, адже йшлося про порятунок унікальної споруди початку XVII ст. Подальше руйнування даху та північної стіни храму, які розмивалися водою, було зупинене⁷.

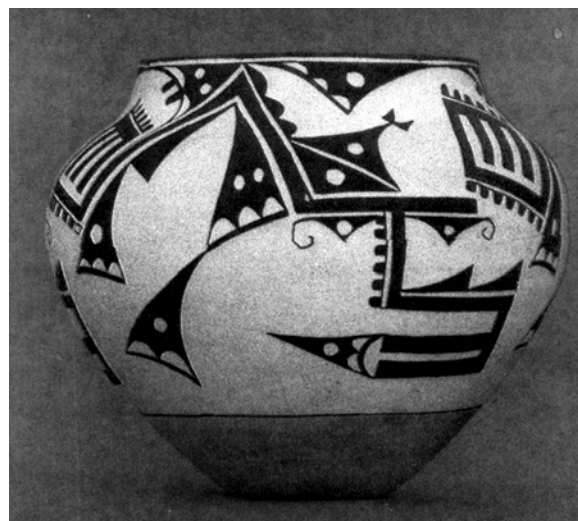
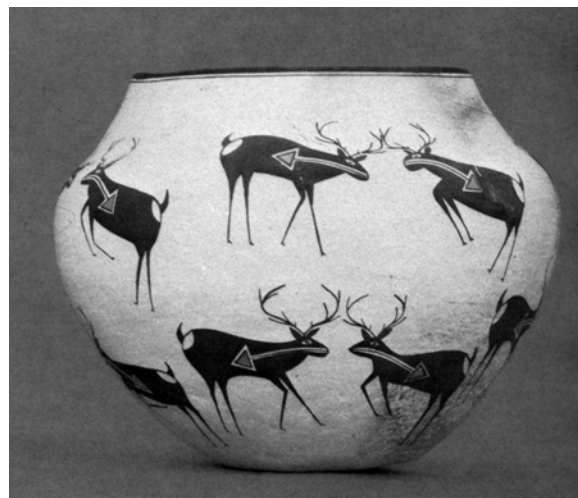
Із встановленням влади іспанців особливо давалися взнаки утиски з боку францисканських монахів. Вони заборонили виконання індіанцями пуебло частини ри-

туальних танців та церемоній, і навіть наважувалися на пограбування святилищ — ків. Вимагали від пуебло також змінити своє ставлення до сексу: те, що останні вважали за природній, життєстверджуючий священний акт, що об'єднує жінку і чоловіка, — місіонери проголосили проявом “гріховності тіла”. Для пуебло традиційним є високий статус жінки. Патріархально налаштована католицька церква намагалася зменшити вплив жінки на життя громади. Важким для іспанців виявилось викорінення традиційних ритуалів, зокрема тих, що проводилися з метою зцілення від хвороб знахарями. Проте під час затяжних епідемій священники перебирали на себе функції шаманів й мали нагоду проявити себе як цілителі⁸. Власне, францисканці інкорпоровалися в релігійну систему пуебло саме як шамани⁹.

Пуебло, у свою чергу, не корилися чужинцям. В умовах нарощування присутності іспанців, вони вимушено адаптували деякі зовнішні форми католицизму, проте намагалися тримати іспанських місіонерів, по-можливості, на відстані, у той же час зберігаючи свою релігію, буквально — під землею, в кивах. Місіонери виявилися неспроможними повністю викоринити традиційні вірування та ритуали — киви й надалі залишалися центром духовного життя індіанців¹⁰.

Поселення індіанців пуебло Акома (штат Нью Мексико, США). Фото Бена Віткіка (1890 р.). Репродукція з: *Nabokov P. Architecture of Acoma Pueblo: the 1934 Historic American Survey Project. Santa Fe, New Mexico: Ancient City Press; 1986.*

Кераміка Акома

Репродукція з: *Harold L. James Acoma: the People of the White Rock*. New Mexico: Rio Grande Press, 1970.

До 1630 року іспанці відкрили свої місії майже в кожному селищі. Проте таке становище було тимчасовим — 1680 року пуебло повстали проти іспанців, демонструючи приклад найдієвішого опору в американській історії, внаслідок чого іспанці були змушені залишити ці території. Лише через вісімнадцять років, після кровопролитної боротьби, у завоювачів вистачило сил повернутися на землі пуебло й закріпитися тут майже на 150 років. Після війни 1848 року Нью-Мексико (разом із Каліфорнією, Арізоною, частиною Юти та Колорадо) перейшли від Мексики під юрисдикцію США. В історії корінного населення Америки залишався майже трьохсотлітній досвід співжиття з іспанцями. Це не могло не позначитися на повсякденному житті індіанців — крім появи в них коней, кіз та овець, було частково впроваджено іспанську мову, елементи іспанського одягу, в релігійних уявленнях з'явився мотив розп'яття. Між іспанцями та представниками корінного населення активно уклалися шлюби. Прихід англо-американців (у 1863 році Авраам Лінкольн вручив жезл губернатору — він і досі є символом офісу губернатора Акома, під час свята *Сан Естебан*, яке щороку відбувається 2 вересня, його виносять на публіку) погіршив ситуацію — американські протестантські місіонери відкрито критикували “аморальні” звичаї індіанців та вживали заходів з метою їх викорінення¹¹. Впродовж багатовікової історії співжиття з індіанцями європейці робили численні спроби християнізувати пуебло. Насамперед йшлося про інкорпорацію у вже існуючий пантеон Ісуса Христа, діви Марії, а також християнських святих. Францісканці, які замінили єзуїтів, намагалися використати традиційні церемоніальні трапези для молитви Ісусу Христу. Проте індіанці зберегли більшу частину своїх давніх вірувань. Для пуебло взагалі, і для населення Акома зокрема, визначальними були п'ять базисних настанов-піклувань: погода (точніше — дощі), хвороби, військові дії, флора та фауна й загальна гармонія¹². Незважаючи на демографічні катаклізми, а також неминучість змін у традиційному способі життя корінного населення Південного заходу США, пуебло Акома все ж вдалося зберегти автономію та певну ізоляцію, а отже, набути й певного досвіду збере-

ження своєї ідентичності та культури в умовах іноетнічного тиску¹³.

В усі часи життя Акома було підпорядковане насамперед робочому ритму — вже невдовзі після виникнення поселення на рівнині з'явилися зрошувальні поля, зв'язані каналами з невеликою річкою. Основною зерновою культурою була кукурудза (маїс). Цікаво, що скеляста гора, на якій розташувалося поселення, асоціюється у його жителів із природньою формою кукурудзяного качана. Для обробітку землі використовували загартовану у вогні дерев'яну палицю. Знизу на ній залишали сучок, щоб на нього можна було наступати. Але невдовзі від іспанців вони перейняли дерев'яний плуг, який тягли люди. Його робоча частина копіювала мотику. Щоб ніжні рослини маїсу не висихали (лише шість тижнів на рік можна було сподіватися на опади), індіанці вивели сорти з довгим корінням. З метою захисту рослин від спекотних піщаних вітрів маїс вирощували в пучках (замість рядів). Індіанці знали агрономічні фази зростання маїсу, придатний для нього ґрунт; час сівби (коли пальма юкка зацвітає білими ліліями); способи захисту маїсу від гарячих вітрів (поруч садили боби — так, щоб вони обплітали стебло); час збирання врожаю (коли нога коня по траві шелестить)¹⁴. На полях вирощували також тютюн, деякі овочі, зокрема — перець, боби, цибулю, гарбуз, мускусні дині¹⁵, соняшник, бавовну (особливо на ділянках, які зрошувалися, а також у долині річки). Роботу на полях виконували лише чоловіки. Проте недалеко від житла жінки тримали сади плодових дерев (наприклад, персики), які були завезені сюди іспанцями. Від європейців індіанці отримали дрібну рогату худобу — овець та кіз. Займалися індіанці також “малим” полюванням на кролів, білок, ховрахів. При нагоді спускалися на рівнину в пошуках оленів, антилоп, гірських левів та бізонів¹⁶.

За описами, для виготовлення одягу публо використовували бавовну та вовну, а також хутро кролів, білок, пир'я індиків і орлів. Серед елементів одягу згадують спідниці, жіночі сукні з відкритим плечем, вишиті пояси та високі мокасини (як у чоловіків, так і жінок), хустки. Жінки вбиралися також у мексиканського типу попону, декоровану малюнком та прикрашену пир'ям індика.

Посуд в Акома здавна виготовляється із місцевої сировини — глини, яка містить високий відсоток сланцю. Різноманітні гончарні вироби використовувалися в домашньому господарстві для зберігання зерна, води, висушування вовни для ткання. Після випалювання (для цього індіанці акома використовували висушений овечий послід, який закладався у видовбану в скелі нішу; її замурували разом із посудом і підпалювали — своєрідний прототип гончарної печі¹⁷), вироби ставали надзвичайно міцними. Традиційно для оздоблення гончарних виробів використовували мінеральні та рослинні барвники, які наносилися пензлем, виготовленим із волокна пальми юкка. На біле тло виробу майстри Акома традиційно наносили зображення веселки, звірів і птахів — папуг, черепах (символ води та вдачі), квітів, листя дерев, геометричний орнамент (насамперед спіралі, трикутники, ла-

Житловий блок у південній частині Акома.

Фото Ганни Форман (1930 р.). Репродукція з: *Nabokov P. Architecture of Acoma Pueblo: the 1934 Historic American Survey Project. Santa Fe, New Mexico: Ancient City Press; 1986.*

мані лінії, квадрати, розетки, зірки тощо). Символи, які репрезентували чотири сакральні напрямки по сторонах світу, також мали місце. Особливістю глиняного посуду, призначеного для носіння води (*olla*) в Акома, є ледь ввігнуте дно. Це дозволяло балансувати із посудиною з водою на голові під час сходження на верхівку плато. Подеколи на кераміці пуебло Акома можна побачити зелений пігмент, який наносився на посуд перед випалюванням — це надавало йому ефекту поливи. Безумовно, з посудом були пов'язані міфічні уявлення універсального характеру — вірили, що звук посудини при ударі був голосом її душі (а звук розбитого посуду був зойком душі, яка звільнялася з полону¹⁸).

Постійні помешкання індіанці будували з каменю (або кам'яних плит), які зв'язували глиною¹⁹, а також саману. Найхарактернішою ознакою житла була його багаторушність — товстий, плескатої форми дах нижнього ярусу із зовнішньою щільною глиняною обмазкою утворював терасу перед входом у приміщення другого ярусу; нижній поверх для міцності складали з каміння й звичайно використовували як комору; легкі верхні яруси зводили з саману. Цікавою видається конструкція горизонтального даху, яка збереглася тут майже у незмінному вигляді з доіспанських часів. Очищені від кори довгі соснові балки, що утворювали сволоки (*vigas*), тримали такі ж, але коротші, крокви з кедру, які накривали рогожею, виготовленою з волокна пальми юкка, сіном або травою. Вкривали дах сумішшю глини та багна завтовшки близько 13 см. Тут була передбачена дренажна система — уздовж стіни, по краю даху, прокладалися дерев'яні жолоби. При цьому стік розташовувався таким чином, щоб вода не потрапляла на нижню глинобитну стіну²⁰. Під час свят тераси перетворювалися на своєрідний амфітеатр, з якого юрба жителів поселення спостерігала за ритуальними діями.

До перших двох поверхів будинків можна було потрапити через дерев'яні двері. Проте у давні часи житло (насамперед його верхній ярус) могло й не мати ні вікон, ні дверей — всередину потрапляли через вентиляційний отвір у даху, який прикривався щитом на шворні. Таким чином житло захищали від можливих нападників. Проте з

приходом іспанців у будівлях почали з'являтися вікна зі слюди, перекриті кам'яними перемичками, які вирізалися в стіні. В деяких будівлях було знайдено сліди вікон типу амбразур на бокових стінах. Вони в давні часи закривалися нерівними пластинами з целеніту, який мав кристалічну структуру. До того часу, поки індіанці не почали використовувати для вікон скло, джерелом світла був також отвір у даху, через який виходив дим. Кожний ярус будівлі долався за допомогою дерев'яної драбини. В умовах браку деревини, між першим і другим поверхом вирубувалися кам'яні сходи. На одній з терас, незважаючи на обмеженість простору, можна було побачити хлібну піч, що за формою нагадувала вулик. Вважається, що саме іспанці навчили корінне населення Акома випікати вчинений хліб. Він поступово замінив так званий *piki* (*piki*) — хліб, який вироблявся із кукурудзяного борошна й зовні нагадував щільно скручений пергамент блакитно-сірого кольору²¹.

Вулиці поселення розташовувалися паралельно (на відміну від так званого типу *плаза*, характерного для інших поселень пуебло на рівнині Ріо Гранде із відкритим центральним простором). В Акома було три головних вулиць, які перетиналися провулками-проїздами, прокладеними в кам'янистих породах ґрунту. Три довгих ряди будинків утворювали "коридори". Їх розташування відповідало давньому принципу пуебло — максимально збільшити час сонячного опромінювання стін та терас, насамперед навесні та восени. Відповідно, тильна стіна будов була орієнтована на північ — так, щоб захистити південні тераси від холодного вітру.

Опис житлового комплексу Акома вимагає суттєвого уточнення. Розташування входів/виходів, місце для споруди — на терасі або на плато, що узгоджувалося з метою максимального накопичення сонячної енергії; планування житла, яке передбачало окремий простір для роботи, відпочинку, приготування їжі, зберігання продуктів харчування, а також догляд худоби, — усе підпорядковувалося насамперед ідеї гармонійного співіснування людини з тим, що її оточує, з урахуванням і при року, і можливого впливу космічних сил (зокрема сонця і місяця). Слід додати, що чи не кожний елемент цього "матеріального"

оточення диктував спеціальні правила “домашньої” поведінки — негайне закривання дверей після того, як вилетить диявол смерті (щоб не було ще однієї смерті в домівці); заборона розсипати зерна кукурудзи на порозі хати (щоб не судомило суглоби); спалювання дровини на вогнищі лише в хаті (щоб викликати влітку дощ, а взимку сніг тощо)²². Місцевість, прилегла до Акома, з усіма її джерелами, святинями, поодинокі розкиданими на рівнині в усіх напрямках скелястими горами, — все це традиційно асоціювалося з певними кольорами, рослинами, духами птахів і тварин — і, відповідно, формувало “сакральну географію”, зрозумілу лише жителям Акома, — таємниця її ніколи не розголошувалася, насамперед білій людині²³.

У цьому ж аспекті можна говорити й про інтер’єр житла. Власне, описати його повністю не вдалося. Ще у 1934 році дослідники, які працювали в поселенні у межах проекту уряду США щодо збереження історичних пам’яток архітектури (HABS), за їх свідченнями, мали дуже обмежені можливості потрапити всередину помешкання індіанців. Відомо, що будинки пуебло рідко мали менше трьох кімнат, а часом їх кількість зростала до восьми й навіть дев’яти²⁴. Зустрічалися згадки, що відвідувача завжди вражала чистота; меблі були нечисленні й прості. Тут майже не було вільної поверхні. Постільні речі, а також одяг, вішали на горизонтальну дерев’яну жердку, яка проходила під низькою стелею. Полицею слугувала видовбана в стіні невелика ніша — сюди виставляли посуд. Традиційно глинобитні стіни мастилися вапном (або крейдою)²⁵. В кутку прибудовувався камін (*fogon*), який замінив собою більш давній тип відкритого вогнища, яке розкладалося на долівці. Очевидно, після появи в поселенні іспанців, було впроваджено й нову конструкцію комина — дим витягувався крізь отвір, який утворювався горщиками без дна, що вже були у використанні (*tinajas*). Вони вмуровувалися над каміном один над одним і конфігурацією нагадували димохід²⁶. У найраніших записах зустрічаються свідчення, що на гладковимощених стінах не було жодної прикраси, хіба що за винятком барвистих малюнків із зображенням святих. Проте, очевидно під впливом європейців, в інтер’єрі з’явився деко-

рований глиняний посуд — він виставлявся на довгій полиці над вхідними дверима. Велика посудина господарського призначення (імовірно, для води) ставилася на долівці. На стінах вже можна було побачити декілька фотографій у рамці; сюди ж кріпилося дещо з начиння — ножиці, дошка. Місце для снання вночі (й одночасно — сидіння вдень) влаштовувалося у кутку й вкривалося тонкою вовняною ковдрою домашнього виробництва²⁷.

Філософія пуебло передбачає єдність трьох елементів — мови, місця проживання та традиції. Тому для жителів Акома життєдіяльність селища завжди була комплексною проблемою відтворення середовища, в основі якої лежить розуміння тісного зв’язку з землею предків. Зведення нових будівель (так само, як і реконструкція старих) сприймається тут як трансформація власне землі. За уявленнями пуебло, каміння, що є “обличчям” землі, залишається таким і в зведеному з нього житлі. Крім того, сирець — це земля, на відміну від цементу (останнім часом він почав широко впроваджуватися), який є не-пористим матеріалом, він не дихає, а отже є мертвим. Втрата “культурного пейзажу” роз’єднує фізичний зв’язок людини з землею, який неможливо відтворити.

Нині не можна не помітити порушення традиційної “екології” житла — на зміну “м’якій технології” будівництва (яка передбачала тривалий процес — спочатку заготовки будівельного матеріалу, далі — його трудомістке підняття вручну на верхівку скелі; накопичення води в басейні тощо) прийшла “швидка технологія” (як аналогію, можна згадати тут про сучасну модель “швидкої їжі”, яка поступово витісняє, здавалося б, усталені кулінарні традиції й, відповідно, смаки). Деякі його жителі вже можуть дозволити собі робити прибудови до старого житла, користуючись сучасною будівельною технікою та будівельними матеріалами, які не мають нічого спільного з традиційними для цих місць саманом та камінням, яке збиралося в околицях. У будівлях Акома можна побачити скляні вікна, а також двері на завісах, над ними прибудовується ганок. Впадає в око нова конструкція димоходів-витяжок, сходів, використання цвяхів та замків. Неминучим наслідком “комерціалізації” традиційного селища індіанців є наявність на

його вуличках бачків для сміття, біотуалетів, автомашин. Імовірно, риси модернізації можна побачити й в інтер'єрі житла. Проте зовнішній вигляд Акома в цілому зберігається. Адже поселення перетворилося на значний туристичний центр (навіть із казино) — останнім часом його відвідує близько 500 тис. щороку. Місцем паломництва туристів воно стає під час відзначення традиційних свят пуебло. Тому “нове” в його зовнішньому вигляді неначе “маскується” під “старе”, заради основної мети — привабити відвідувачів екзотикою.

Коротко торкнуса архітектурних особливостей святилищ Акома. Йдеться насамперед про ківу (*kiva*) — напівпідземну обрядову споруду, до якої потрапляють по дерев'яній закіптюженій драбині через вентиляційні двері в даху, які одночасно слугували димоходом²⁸. Це була сакральна зона приватного усамітнення, а також місце, яке давало притулок учасникам ритуальних церемоній, і одночасно — приміщення, де обговорювалися нагальні питання життєдіяльності поселення. Ця сакральність та буденність були втілені в одній матеріальній формі киви. В інтер'єрі всі об'єкти були однаково важливі — це і вівтар, і вогнище, а також сіпапу (*sipapu*) — отвір у долівці (точніше — заглиблення, в якому розкладали вогонь, окреслене колом). Останній символізував, згідно міфології індіанців пуебло, зв'язок із землею, звідки вийшли їхні предки²⁹. Він давав відвідувачам можливість одночасного візуального контакту, та внутрішнього потаємного зв'язку зі сферою сакрального. Це була зона, де потойбічне зустрічалось з сучасним. А отже, серед його різноманітних призначень чи не основне було “гостювання” духів.

Форма киви переважно прямокутна. Проте в одному з міфів, в якому йдеться про походження Акома, згадується ківка круглої форми. За одним із припущень, люди Акома, змушені переховуватися під час ритуальних церемоній від іспанців, їх виконання пе-

ренесли до своїх осель — звідси відбувся поступовий перехід до нової форми святилища³⁰. Його визначальною рисою є відсутність вікон на фасадній стіні, відокремленість від сусідніх будинків.

Продовження у наступному номері

1 Мова *керес* (*keres*) входить до макросім'ї *хока-сіюан* (*Hokan-Siouan*), яка донедавна нараховувала близько 6 тисяч носіїв. Див.: www.americana.ru.

2 http://www.cradleboard.org/2000/tribal_w.html.

3 *White Leslie*. The Acoma Indians // Bureau of American Ethnology, Annual Report — 1929. — № 47. — P. 30.

4 *Nabokov P.* Architecture of Acoma Pueblo: the 1934 Historic American Survey Project. — Santa Fe, New Mexico: Ancient City Press, 1986. — P. 2.

5 *Ibid.* — P. 2.

6 *Calloway G. Colin.* First Peoples: A Documentary Survey of American Indian History. Bedford/St. Martin's. Boston-New York, 1999. — P. 78.

7 http://www.cstones.org/projects/Acoma_Pueblo.

8 *Daniel K. Richter.* The Ordeal of the Longhouse. (Chapel Hill: Published for the Institute of Early American History and Culture). — Williamsburg, Virginia: The University of North Carolina Press, 1992. — P. 109–110; <http://www.nhc.rtp.nc.us:8080/tserve/eighteen/ekeyinfo/nattribe.htm#southwest>.

9 *Weber David.* The Spanish Frontier in North America. New Haven: Yale University Press, 1992. — P. 117.

10 *Calloway G. Colin.* *Ob. cit.* — P. 78.

11 *Дожье П. Эдвард.* Американский юго-запад // Североамериканские индейцы / Ред. Ю. П. Аверкиевой. — М: Изд-во Прогресс, 1978. — С. 248.

12 *Dozier P. Edward.* The Pueblo Indians of North America. Illinois: Waveland Press, Inc., 1983. — P. 133.

13 *Calloway G. Colin.* *Ob. cit.* — P. 81–82.

14 *Lips Eva.* Nicht nur in der Prairie ... Von der Vielfalt der Indianer Nordamerikas. — Leipzig: Broghaus Verlag, 1976. — P. 101.

15 До середини XIX ст. датуються свідчення, згідно з якими фасади будинків пуебло в Акома були завішені гірляндами червоного перцю, а також порізнаними на шматки гарбузами, динями й персиками, які вивішувалися на сонце для сушіння — Див.: *Nabokov P.* *Ob. cit.* — P. 10.

16 http://www.lazardev.com/FourCorners/1_acoma.htm.

17 *Sedgwick T. William.* Acoma, the Sky City: A Study in Pueblo-Indian History and Civilization. Cambridge: Harvard University Press, 1927. — P. 281.

18 *Sedgwick T. William.* *Ob. cit.* — P. 279.

19 *Lips Eva.* *Ob. cit.* — P. 99.

20 *Nabokov P.* *Ob. cit.* — P. 18.

21 *Ibid.* — P. 21.

22 *Ibid.* — P. 10.

23 *Ibid.* — P. 11.

24 *Ibid.* — P. 13.

25 *Ibid.* — P. 27.

26 *Ibid.* — P. 19.; *Sedgwick T. William.* *Ob. cit.* — P. 276.

27 *Nabokov P.* *Ob. cit.* — P. 13.

28 *Ibid.* — P. 12.

29 http://www.lazardev.com/FourCorners/1_acoma.htm.

30 *Nabokov P.* *Ob. cit.* — P. 21.

Acoma Pueblo, sometimes known as "Sky City," is probably the oldest continuously inhabited town in the central part of the state New Mexico in the United States. Acoma has been inhabited since the 12th century. The town is dramatically located on a sandstone mesa. The article describes a creation of the Indian's settlement, struggle with Spaniards and cultural consequences of coexistence with Europeans. It illustrates problems of Pueblo Indians life, their main economic and household activity, building and pottery in particular. The author discusses the huge ancient mission San Esteban del Rey (St. Stephen) church, founded by the Spanish Franciscan missionaries in 1626 on the mesa top.

ІНДІАНЦІ ПОСЕЛЕННЯ АКОМА В НЬЮ-МЕКСИКО* (етнографічний нарис)

Олена БОРЯК

До приходу іспанців селище пуебло існувало за принципом самоуправління. Іспанці стали насаджувати європейський стиль управління, що насамперед передбачало централізацію влади. На середину 1920-х років Акома нараховувало дев'ятнадцять матрилінійних, екзогамних кланів, які носили ім'я тотема (зокрема, є клани Антилопи, Ведмедя, Індіка, Бірюзи, Орла, Змії, Сонця, Маїсу). Сам тотем зберігається в певному будинку, і звичайно тримається у спеціальному глечуку, годується у визначений час, проте дістається та демонструється лише тоді, коли виконується ритуал особливого значення. Слід зазначити, що обов'язок піклуватися про тотема покладався на жінку. З іншого боку, чоловік був носієм пісень та молитов, пов'язаних із тотемом³¹.

Кожній сім'ї належить певний будинок, який, у свою чергу, підпорядкований жінці. Найстарша з них стоїть на чолі клану, а її брат або дядько по материнській лінії відправляє необхідні ритуали для всього клану. У разі смерті найстаршої жінки, її місце займає наступна за віком жінка з цієї ж родини (це може бути, наприклад, старша донька). На жінці лежить основний обов'язок відповідальності за всіх членів родини, які прислухаються до її порад і настанов. Чоловік відповідає за економічний стан родини, прищеплює дітям необхідні трудові навички і в цілому піклується про дітей. Після одруження молодий переходив для подальшого спільного життя до клану дружини і мешкав у її будинку. Урожай, зібраний на полі, був у його власності — аж поки він не переносив його до оселі дружини, і він переходив у її власність. Проте будинок його матері залишався безпечним притулком для сина. Саме тут він продовжував зберігати священні маски — *качина* (див. нижче), прикрашені пір'ям, а також молитовні жезли³². Розв'язувати економічні проблеми належало жінці, а також її братові (дядьку). При тому родина батька (його мати, а також сестри) часто навідувалися до молодшої родини. У разі необхідності вони нада-

вали їй потрібну допомогу та підтримку. Останнім часом ця традиційна схема виявилася порушеною — родина стала значно меншою і роль жінки вже не є визначальною³³.

Діти також належали до материнського клану, і шлюб всередині цього клану був заборонений. Сім'я складалася з трьох поколінь. Дбати про молодших дітей мали переважно старші члени родини, тоді як батьки працювали в полі (чоловіки), виготовляли полотно (чоловіки), гончарні вироби (жінки)³⁴. Проте в поселенні Акома можна було побачити й маленьких дівчаток, які несли у кошику молодшого брата або сестру. Цікаво, що в мові кересан немає окремого терміна для визначення статі новонародженого — замість слів “дівчина”, “хлопець” вживається одне слово “дитина”. Разом з тим для пуебло суттєвим є розрізнення за статеву, а не віковою ознакою — особливо коли йдеться про взаємини між братом і сестрою. Не існує спеціальної термінології щодо родичів за шлюбною ознакою, але є таке поняття як “крос-кузини”, що означає однокровні брат і сестра.

“Адміністрація” Акома складалася з верховного вождя — так званого касика (*ti-a-toni*), наділеного суто адміністративними функціями, двох “лейтенантів” (*tenientes*), трьох військових вождів (*tsatichucha*) із військовим керівником (*hocheni*), а також двох їхніх кухарів (*cocineros*). До них слід додати ще десять вождів (*principales*), які, подібно до касика, обиралися на цю посаду довічно (решта перебувала на посаді протягом одного року). Основна місія касика полягала в спокутуванні гріхів племені — звідси його обов'язок тримати піст (він або вживав дуже скромну їжу один раз на день, або утримувався від неї взагалі протягом чотирьох днів поспіль). Його статус вимагав тривалого й суворого контролю за своєю фізичною витривалістю, так само як здатністю заглиблюватися у таємничий езотеричний стан. Під час війни він також ставав хірургом для поранених і допоміжним медичним персоналом в одній особі. У свою чергу, жителі селища мали певні обов'язки перед касиком — вони віддавали на

його користь частину врожаю, а також чотири рази на рік влаштовували полювання (після чотириденного посту). Завдання мисливців полягало в тому, щоб після завершення військової операції вполювати чотирьох кролів — по одному з кожної сторони світу. Десятеро вождів (які були завжди вихідцями з клану Антилопи) виконували функції вищого суду, а також контролю за розподілом землі.

Особлива роль в соціальній організації Акома належала військовому керівникові (та шерифу в одній особі). Його надзвичайний статус пояснюється давнім віруванням, згідно з яким він є представником *Ma-se-ua* (або *Mase-wi*)³⁵ — одного з двох синів “Батька-Сонця” та “Матері-Землі”³⁶. Другого сина — *Oyo-ya-ya* (або *Oyoyewi*) — представляв військовий чин, який носив його ім’я. Цим двом міфічним братам-близнюкам було відведено дві скелі в північній частині плато; на їх честь виконувався один з головних танців. Щорічні вибори відбуваються наприкінці грудня — на початку січня — у День Короля. Ритуал ініціації військового вождя Акома досить складний. Він передбачає участь у ньому двох його помічників (так званих “лейтенантів”). До функції останніх входить добування дерева для виготовлення молитовного жезла — щіпка або дощечки, прикрашених узором, а також пір’ям індики. Вони традиційно використовуються індіанцями як

обрядовий дарунок під час звертання з молитвою або проханням до богів та духів³⁷. Помічники також набирають воду з трьох джерел трьома глечиками для обрядових цілей. Для цього слід послідовно йти в протилежних напрямках сторін світу, починаючи з півночі. Церемонія посвячення для самого вождя розпочинається глибокої ночі, коли він наближається до головної киви зі словами: “Вітання, Батьки, Матері, Вожді, чи можу я увійти?” Після виголошення молитви він прямує до східної частини плато, щоб помолитися на схід сонця, потім обходить вулиці Акома із закликом до його мешканців прокидатися й молитися. Кожен виходить з будинку, виголошує молитву сонцю та сипле трохи кукурудзяного борошна. Коли сонце сходить, два помічники виливають воду з глечиків у басейн на верхівці плато. Наступного дня військовий вождь власноручно виготовляє молитовні жезли. Тим часом виконання ритуалу триває — наступної ночі новопризначений військовий вождь вирушає у західному напрямку, а один з його помічників йде до киви. Тепер обхід поселення спрямовується на південь (одночасно другий помічник вирушає до киви), а завершується там, де починається — у східній частині плато. Тільки після цього військовий вождь може зайти до киви. Офіційна церемонія ініціації відбувається через чотири дні після цього дійства. Їй передує ритуальний спів, який ви-

Поселення Акома. На передньому плані — піч, огорожа кладовища

конує вождь. Їжа заноситься у ківу й викладається перед вівтарем. Кожен може потрапити до святилища, включаючи жінок. Вбрання військового вождя складається лише зі штанів — він без нагрудного одягу та босоніж. Починаються танці та спів. Ритуал посвячення передбачає шмагання шаманом ініціанта батоном із пальми юкка — спочатку чотири рази по плечах, а далі — по гомілках, по стегнах, по череву, і наостанок — по грудях. Другий шаман повторює цю процедуру — спочатку по плечах, потім по середині спини, по тильній частині гомілок, і на останок — по литках. Такій же процедурі підлягають ті, хто залишали цю посаду — екс-вождь разом зі своїми двома помічниками. До неї долучаються два помічники нового військового вождя. Складовою ритуалу посвячення є також споживання напою з розведеного водою посліду змії — за уявленнями, він надає людині надзвичайної сили. Військовий вождь залишається в ківі протягом чотирьох днів — торкатися його самого (і навіть його одягу) суворо забороняється, оскільки вірять, що в той час він має надзвичайну силу. Ритуал ініціації завершується обходом джерел за сторонами світу — в тій же послідовності, як це робилося в перший день посвячувальної церемонії³⁸.

Серед інших подій дослідники звертали увагу на “церемонію дружби” — своєрідне дійство, яке, по суті, нагадує обряд посестринства — між жінками (або дівчатами); побратимства — між чоловіками (або хлопчиками), а також між хлопцем і дівчиною (чоловіком і жінкою). В останньому випадку між ними також встановлювалися дружні стосунки (*saukin*), як між сестрою і братом, а отже, укладання між ними шлюбу категорично заборонялося.

Опис обрядового життя індіанців взагалі, і пуебло Акома тут не виняток, є справою складною. І не тільки тому, що ця сфера огорнута таємницею. 1934 року на дослідників, які вивчали тут архітектурні пам'ятки, старійшинами Акома був фактично накладений домашній арешт на чотири дні — термін, доки проходив ритуал, суворо заборонений для сторонніх³⁹. Всілякого роду церемонії глибоко укорінені в життя пуебло Акома, насамперед йдеться про ритуали, які узгоджуються із сільсько-господарськими сезонами. Типовими

для пуебло мовної сім'ї керес є також групові танці, які виконуються чоловіками та жінками в яскравих костюмах, подеколи без масок⁴⁰. Для розуміння обрядового життя Акома слід згадати неодмінного супутника церемоній — духів предків *качина* (*kachina*). За уявленнями, їх існувало понад триста “різновидів”. Вони періодично поверталися на землю разом із хмарами й дощем, щоб допомогти людям. До них зверталися з молитвою, щоб пішов дощ і земля дала гарний врожай⁴¹. Вірили, що колись вони жили серед людей, але були ображені відсутністю уваги. Перед тим, як залишити цей світ, вони навчили людей танцювати. Тому учасника ритуальних танців теж називали *качина*, так само як і маску, яку він одягав під час його виконання. Слід зазначити, що дух *качина* зображали у вигляді дерев'яної ляльки, яку вбирали у традиційний одяг — *качина*. Її давали дітям для гри, немовби привчаючи їх до зовнішньої подобі духа.

В Акома протягом року відзначалося чотири головних свята⁴². Сьогодні найбільшою популярністю серед туристів користується свято св. Стефана, яке припадає на 2 вересня. Культ святого був запозичений у місіонерів. Зранку біля церкви *Сан Естебан дель Рей* б'ють в барабани, скликаючи всіх до урочистої служби. Після відправи священник проводить обряд вінчання молодих. За повідомленнями, що сягають середини ХІХ ст., складовими святкування дня св. Стефана в пуебло, які належали до мовної сім'ї керес, був “танець змії”. Проте для Акома він не

Сучасний вигляд поселення індіанців пуебло Акома.
Драбина, що веде на другий поверх будинку.
Фото автора (жовтень 2003 р.)

характерний. Традиційно в день святого Штефана виконується “танець маїсу”. Згідно легенди, він був даний людям Акома міфічною богинею-Матір’ю з метою об’єднання в спільному дійстві його мешканців. У “танці маїсу”, який супроводжується співом та молитвами, задіяні також молитовні жезли. Провідна роль у ньому покладається на танцюристів-кошаре — своєрідних блазнів. Їх тіла розмальовані поперечними чорними та білими смугами. Вони немов уособлюють духів предків, і під час здійснення обрядового танцю своїми рухами звеселяють присутніх.

Наступною календарною датою є Духів день. Його святкування в Акома за всіма ознаками є відгомонам католицької традиції, привнесеної на ці землі іспанцями в давні часи. День починається з того, що гурт хлопчиків ходить вулицями із дзвониками в руках, вигукуючи: “*Tsaleto, Salemo*”. Вони отримують від господарів їжу. За звичаєм, у цей день відвідують цвинтар, на могилу, до підніжжя дерев’яного хреста, викладають щось із їжі. Кульмінаційним моментом свята є, зви-

чайно, виконання ритуального танцю (“*paash-koï*”). Головною дійовою особою знову був кошаре — на противагу урівноваженим священикам, він поведився легковажно. Під час виконання “танцю скальпу” виводив людей за собою й демонстрував їм, як себе розмальовувати та вбирати спідницю качина (ритуальний одяг танцюристів). Він брав без дозволу “медичні” барабан і тріскачку (тобто атрибути, які використовувалися в обрядах зцілення) і розташовував виконавців ритуального танцю так, що жінки ставали позаду чоловіків. Усі сміялися й розмовляли один з одним, а він показував, як треба рухатися, і наостанок — як правильно рухом руки вигнати хвороби.

Жерці Акома приділяли особливу увагу рухові сонця. Так, на південній частині плато було визначено точку, з якої касик — “спостерігач сонця” дивився на вранішнє небо та фіксував розташування тіні на місцевості — щоразу, коли наближалось рівнодення⁴³. З настанням дня зимового сонцестояння (*Koachansiwatsask*), яке відзначається наприкінці січня, протягом чотирьох днів кожен житель

приймає блювотний засіб, а на п’ятий день виготовляє молитовний жезл. З цього дня забороняється вжвати сіль, а також м’ясо, так само як мати статеві стосунки. Безпосередньо перед днем зимового рівнодення чоловіки спускалися в долину й заковували кожен свій молитовний жезл на полі, натомість жінки йшли до краю плато й кидали його вниз. У день, на який припадало зимове сонцестояння, кульмінацією його вшанування було дійство, де головними дійовими особами були качина, які приходили з іншого клану. Вони мали досить войовничий вигляд, випромінювали силу та міць, і босоніж, співаючи пісень, здійснювали ходу навколо поселення. Кожен тримав у руках молитовний жезл. Вони шукали маленьких хлопчиків, які виконували роль кроликів і голі ховалися в щілинах скель. Учасники процесії витягували “кроликів” і випускали їх на “свободу”. Вважалося, що ця церемонія була цілющою для хворобливих дітей, проте для цього необхідно було стати її учасником чотири рази. Вони залишалися в селищі чотири дні. Місцем їх розташування вночі ставала кива, сюди ж їм приносили їжу. Перед тим, як залишити поселен-

Святилище індіанців Акома — Кива

ня, учасники церемонії виконували ритуал вигнання духів. Слід додати, що першого дня, на який припадало рівнодення, вождь поселення приносив дарунки сонцю — для цього виготовлявся мініатюрний одяг. У цей день виконували “танець війни”.

Відзначається також день літнього сонцестояння (він фактично збігається з днем св. Іоанна, який припадає на 24 червня). В Акома він супроводжувався різноманітними змаганнями та іграми. З його нагоди жителі Акома знову готували молитовні жезли. Проте тепер спеціально призначали двох чоловіків і двох жінок, які жертвували ці ритуальні атрибути сонцю (а також *K'obishtaiya* — духам невидимих життєвих сил) на східному краю плато⁴⁴.

Перед тим, як навесні жителі Акома залишали поселення і спускалися на рівнину, щоб обробити ділянки землі, військовий вождь проводив церемонію зцілення: два знахарі-шамани виконували танець орлів, під час якого занурювали своє орлине пір'я в золу, а потім виганяли ним хворобу з осель. Серед інших атрибутів зцілення — медичний кубок (в якому вони можуть побачити відьом), а також кри-

стал — знахарі-шамани періодично підносять його до своїх очей. Тоді ж відбувалося драматичне дійство, яке символізувало боротьбу з качина. Існувало повір'я, коли щороку в цей час качина знищувалися. Вони відмирили протягом тридцяти днів, а отже на 28-й день клан Антилопи влаштував дводенну церемонію — танці з метою відродження качина⁴⁵.

Раз на рік, наприкінці липня, всі жителі Акома поверталися на верхівку плато для виконання Танцю дощу. Його учасниками були дві групи — одна виконувала танець перші два дні, решта — два наступні. Ніч перед церемонією танцюристи проводили в ківі й виходили виконувати танок на сході сонця, починаючи з восьми різних місць навкруги плато, і далі рухаючись по колу. Військовий вождь, у свою чергу, обходив поселення й закликав жінок приносити їжу для учасників церемонії до головної ківі. Від них заздалегідь вимагалось не споживати сіль і м'ясо, а перед їжею прийняти блювотний засіб. Вождь поселення кожному з учасників вручав молитовний жезл. Група танцюристів відходила на околицю поселення і виголошувала над ними молитви⁴⁶.

Жінки пуебло у сучасному вбранні

Окремо слід згадати ритуал, який раз на п'ять років наприкінці літа виконувався біля однієї зі священних ків. Це був день, коли слід було “обновити” вогонь у поселенні. Біля киви виконувалися ритуальні танці, складовою яких було видобування нового вогню за допомогою лучкової дрелі. Жінки розбирали жаринки по домівках⁴⁷. Зазначимо, що під час проведення церемонії ініціації хлопчиків у клані Маїсу, на верхівках кожної з трьох священних гір Акома члени клану розкладали багаття. Годилося також підпалити купу деревини перед своїм помешканням, а також на майданчиках, де виконувався ритуальний танок⁴⁸.

Відомостей щодо родинної обрядовості публо Акома небагато. Відомо, що на четвертий день після народження, перед тим, як здійснити обряд хрещення й занурити немовля в басейн із водою, його виносили на північну частину плато, на самий її край, щоб представити Сонцю⁴⁹. Індіанці перейняли деякі елементи католицької весільної традиції, і розлучення подружжя офіційно тут не дозволяється. Щодо сватання, то батьки молодої (або молодого) вибирають серед односельців чоловіка з дружиною — їм належить бути “найкращим чоловіком” та “найкращою жінкою” (очевидно, сватами у нашому розумінні) й ці двоє вели молодих після вінчання до їхньої домівки, мили нареченому та нареченій голову⁵⁰, та давали їм необхідні поради. Першим промовляв чоловік-сват, і обдаровував молодого, а його дружина — молоду. Молодий дарував молодій сукню. Як зазначалося, розлучення в публо Акома було заборонене, проте безумовно, що даний звичай мав місце в дійсності. Так, викладання ззовні перед дверима чоловічих пожитків було достатнім знаком того, що його дружина надалі не бажає з ним жити. Аналогічно, якщо чоловік певним способом перекидав ковдру через свої плечі, після чого виходив з хати, цим він демонстрував свої наміри розлучитися з дружиною⁵¹.

Окремо зупинимося на обрядах ініціації. Через них проходили хлопчики та дівчата, які досягли 13-річного віку. За цим стежив військовий вождь особисто. Батько звичайно обирав кого-небудь з односельців в опікуни дитини. Для нього спеціально готувалися молитовний жезл, молитовне пір'я індика та молитовне борошно, а також сигара, яка запа-

лювалася й відразу ж гасилася. Опікун забирав половину борошна та пір'я до свого брата (дядька) — щоб той вплив пір'я у волосся ініціанта (він же давав дитині ім'я). Церемонія ініціації відбувалася в головній ківі, куди опікун приносив дитину — вона сиділа в нього на плечах. Повернувшись обличчям до вітваря, він вкладав молитовне пір'я в руки дитині і, тримаючи її в своїх руках, виголошував молитви. Після цього пір'я покладалося на вітвар. Далі церемонія відбувалася за участю качіни та “блазнів”. Разом вони піднімалися на верхівку киви та зчиняли галас — голосно кричали й тупотіли ногами, щоб “налякати” новачка. Після цього шкура буйвола, якою прикривали вхід до киви, прибиралася й вниз, у внутрішній простір святилища, скидалися подарунки — горіхи й фрукти. Наступним етапом було ритуальне шмагання дитини (а також опікуна) — для цього їх ставили в центрі вітваря. Ритуальний танець тривав цілу ніч. За звичаєм, дитина носила молитовне пір'я на голові протягом чотирьох днів, після чого дружина опікуна в себе вдома мила “неофітові” голову й знімала пір'я. Вона годувала дитину сніданком, дарувала новий одяг, а також фрукти, горіхи, зерна маїсу. Останні дитина мусила принести додому і власноручно посадити в землю. Протягом чотирьох днів уся родина ініціанта постувала — утримувалася від споживання солі та м'яса. Після ритуалу шмагання хлопчика дядько дитини по материнській лінії знову заносив хлопчика до киви (з дівчинкою цього вже не робили). Там на них чекали вождь поселення, деякі члени клану Антилопи, а також ті, хто уособлювали качина. Маски лежали на землі. Вождь виголошував молитву, поклавши руки дитини на голову одного з качина, який тримав у руках молитовний жезл⁵².

Спадає на думку колись почуте: описати обрядове життя індіанців — це все одно, що сліпому описати слона. Видається, церемоніальне дійство індіанців — це буде чи не останнє, що зрозуміє “біла” людина на цьому світі. Проте є те, що надзвичайно співзвучне кожному по обидва боки океану: Акома, це дивовижне Місто під Небом, була одвічно покликана слугувати зв'язком між людиною та землею. Ландшафти (а ширше — вся земля) Акома та її околиці асоціюються насамперед з їх значенням для збереження “культурної

пам'яті”, а отже їх функціонування невід'ємне від існування людей. Тому всі атрибути сировища (в широкому розумінні цього слова) є священними для його мешканців. Для публо Акома “культурний ландшафт” є символом їх ідентичності, а отже його збереження є стрижнем і головною умовою їх існування. Стає зрозумілим, чому на всій території, де мешкають індіанці публо, суворо заборонено вести відео-зйомки. Та й фотозйомки також суттєво обмежені (насамперед — на території кладовища, а також усередині храму) — про це свідчать численні щити-попередження. За нашими спостереженнями, жоден з відвідувачів не наважився порушити це правило.

Зараз у Небесному Місті постійно мешкає близько 50 осіб. Інші члени громади проживають у навколишній місцевості, але житло тримають, і збираються всі разом на верхівці гори на свята. Основне заняття місцевого населення — сільське господарство. Вони традиційно обслуговують іригаційні системи, а також обробляють засушливі землі. Сіють маїс, вирощують різноманітні овочі. Щодо речей повсякденного вжитку — одягу, а також продуктів харчування, індіанці вирушають до крамниць найближчих містечок, насамперед — до Альбукерке. Надзвичайно розвиненим залишається гончарство, відчутним поштовхом до його збереження є туристичний бізнес. Проте якість посуду поступово втрачається — справжні витвори є дорогими, а отже не стають предметом широкого збуту серед туристів. Церква Сан Естебан дель Рей збирає до себе прихожан. У звичайні дні — численних відвідувачів поселення. Під пильним наглядом поліцейських вони ховають фотоапарати й намагаються очима “увібрати” в себе дивовижний інтер'єр храму, який височить під небом Акома три з половиною століття.

У свято сюди зійдуться публо з усіх околиць. І тоді на кам'яних терасах звучатимуть барабани — як сотні років тому. Їх гуркіт не турбуватиме могил предків, які скупчилися бі-

ля підніжжя церкви. Позначені хрестами, вони надійно захищені прямокутником глинобитних стін, які вінчає частокіл виліплених з глини голів тотема — чи то ведмедя, чи то мавпи.

Нехай і надалі на цьому далекому клаптиковій скелястій землі під Небом сонце змінюється дощем, будні — святами, а людські засмагли обличчя — дивовижними масками. Нехай і надалі її мешканців бережуть їхні боги.

31. *Sedgwick T. William*. Op. cit. — P. 182.

32. *Lips Eva*. Op. cit. — P. 101.

33. *Dozier P. Edward*. Op. cit. — P. 138–139.

34. *Lips Eva*. Op. cit. — P. 101.

35. Згідно з легендою індіанців керес, саме Масеві привів людей через сіпапу на цей світ, вказував їм шлях і давав назви поселенням.

36. “Батько-Сонце”, так само як “Мати-Земля”, були вищими божествами у керес, до яких належать публо Акома. Згідно з легендою, світ створився внаслідок їхнього шлюбу. “Мати-Земля” могла завагітніти або від сонячного променю, або краплі води. Звідси висока питома вага ідеї запліднення, а отже — у всіх церемоніях простежується мотив родючості й достатку (*Sedgwick T. Op. cit.* — P. 234). Відповідно, люди, які з'явилися від цього шлюбу — публо — виповзли як з материнського подолу з глибини землі на верхню “площину” світу — на землю (*Lips Eva. Op. cit.* — P. 101).

37. www.americana.ru/p_amer/prayer_stick.htm.

38. *Parsons E. Clews. Pueblo Indian Religion.* — Lincoln; London, 1996. — Vol. 1. — P. 593–595.

39. *Nabokov P. Op. cit.* — P. 6.

40. *Дожье П. Эдвард*. Знач. праця. — С. 233.

41. http://www.lazardev.com/FourCorners/1_acoma.htm.

42. Слід зауважити, що число чотири було сакральним для індіанців узагалі, і для публо Акома зокрема. Так, чотири рази протягом дня виголошувалася молитва, чотири дні породілля залишалася в ліжку після пологів, чотири дні після смерті людини на могилу приносили їжу; чотири дні (або тижні) тривала жалоба померлому (*Sedgwick T. William. Op. cit.* — P. 236–237).

43. *Nabokov P. Op. cit.* — P. 23.

44. *Parsons E. Clews. Op. cit.* — P. 538.

45. *Ibid.* — P. 539.

46. *Ibid.* — P. 540.

47. *Nabokov P. Op. cit.* — P. 18.

48. *Parsons E. Clews. Op. cit.* — P. 540.

49. *Nabokov P. Op. cit.* — P. 19.

50. Слід зазначити, що ритуальне миття голови є чи не найхарактернішою рисою для всіх публо. Слід додати, що волосся звичайно не стриглося — це ж стосувалося й чоловіків. Якщо ж в цьому виникала потреба, то відрізане волосся обов'язково спалювалося — вважалося, що інакше воно буде підхоплене чотирма вітрами, які розвіють здоров'я та долю його колишнього господаря (*Sedgwick T. William. Op. cit.* — P. 252).

51. *Ibid.* — P. 184–185.

52. *Parsons E. Clews. Op. cit.* — P. 541–542.

The author continues to describe Acoma Pueblo known as “Sky City” which located on a sandstone mesa in the central part of the state New Mexico (USA). Acoma's cultural traditions including main calendar events and some sacred ceremonies are in a spotlight. Among the latest the author mentioned dances to the rain and corn in thanks for the gods. The Fiesta of San Esteban is the Acoma's biggest festival, others include: All Soul's Day, San Juan's Day and winter solstice rites. The Pueblo's religion incorporates traditional Indian beliefs as well as Catholicism. According to the Acoma's tradition land is the major source of physical and spiritual life.